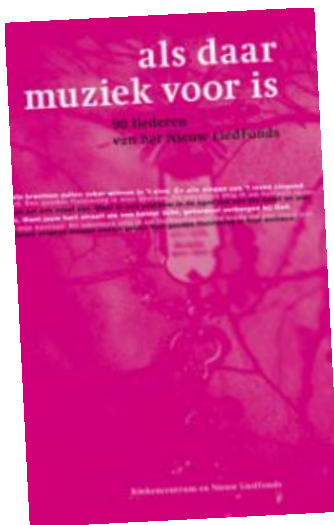

als daar muziek voor is – 90 liederen van het Nieuw LiedFonds

Wim Krist schreef een artikel dat in het Gregoriusblad (september 2015) verscheen in ingekorte vorm. Wij willen u zijn uitgebreide editie, met voetnoten, niet onthouden.

Amsterdam, Dominicuskerk, zaterdag 28 september 2013: de presentatie van een, in elke betekenis van het woord, nieuw liedboek voor de liturgie:

De presentatie

Een kleine 100 dagen na het verschijnen van het liedboek voor de PKN, in mei 2013, presenteert het Nieuw LiedFonds in de Dominicus in Amsterdam in de vorm van een feestelijke flashmob: **'als daar muziek voor is'**. Een schitterend liedboek waarin alle 90 liederen van het dan 20 jaar bestaande LiedFonds zijn opgenomen. Hedendaagse, zingbare poëzie: gedichten, liedteksten geschreven voor de liturgie, voor gemeente, koor of cantorij en solisten in afwisseling¹. Een liedboek met een fraaie roze-paarse kaft. Dat is vast niet toevallig: (licht) paarse of roze kleuren staan in onze tijd voor vrouwelijkheid. En de kleur paars wordt vaak gezien als een symbool voor inventiviteit, inspiratie, originaliteit, passie en spiritualiteit...

Het liedboek oogt mooi, aantrekkelijk. Het is stevig, goed gebonden. Het ligt plezierig in de hand. Muziek en tekst zijn gedrukt op helder wit papier.

Het liedboek opent met een 'Woord vooraf' door Marjoleine de Vos. Een korte beschouwing over muziek, zingen en gedichten, die samen te vatten is in twee zinnen:

- 'Das Singen ist die eigentliche Muttersprache aller Menschen²...', en
- het op muziek zetten van gedichten en het zingen ervan zijn tekstinterpretaties.

Na de globale inhoudsopgave beschrijft Wilna Wierenga de geschiedenis van het Nieuw LiedFonds, de bijdrage ervan aan de liturgische muziek, haar³ wijze van werken en de resultaten.

Dan volgt een overzicht van de 89 liederen in volgorde van verschijnen op de zes cd's. Ten slotte is nog een 90ste lied, een tafelgebed, toegevoegd⁴.

Daarna volgen tekst en muziek van alle 90 liederen. Van de liederen die voor de gemeente zijn bestemd, zijn de tekst en noten afgedrukt. Van de door het koor te zingen liederen alleen de tekst.

¹ De Joods synagogale zangtraditie, die zich ontwikkelde zich vanaf ongeveer 70 na Christus, kent onder meer de responsoriale psalmodie, waarbij verschillende groepen zangers en voorzanger elkaar afwisselen bij het zingen van hele verzen of vershelften.

² Yehudi Menuhin, geciteerd uit: Wolfgang Bossinger *Die heilende Kraft des Singens*, Battweiler, 2004, p. 9.

³ Het zou een gotspe zijn dit liedfonds met 'zijn' te benoemen.

⁴ Dit tafelgebed is in 2013 uitgegeven bij het Nieuw LiedFonds (tekst: Marjoleine de Vos, muziek: Henri Heuvelmans).

Achterin het boek wordt elk lied toegelicht door Bettine Siertsema (tekst) en Wilna Wierenga (muziek en liturgische functie)⁵. Aansluitend worden in de registers de titels en eerste regels vermeld, de vindplaatsen in de Bijbel van 45 liederen en een beschrijving van dichters en componisten met een verwijzing naar het nummer van hun liederen in de bundel. Genoemd worden ten slotte de musici, zangers en anderen die meewerkten aan de cd's⁶.

Het Nieuw LiedFonds

Het Nieuw LiedFonds wordt in 1993 opgericht door een aantal vrouwen uit de Amsterdamse Dominicuskerk. Inzet van het Nieuw LiedFonds is vrouwen te stimuleren liedteksten en muziek te schrijven die geschikt zijn voor liturgisch gebruik in de breedste zin van het woord. Met het liedboek '**als daar muziek voor is**', hebben de betrokken vrouwen meer dan overtuigend laten zien, dat zij het Nederlandstalig liturgisch liedrepertoire creatief en origineel hebben verrijkt. Tekstueel en muzikaal is het liturgisch liedbestand door hen verbreed en verdiept. Dit niet alleen omdat er 90 nieuwe liederen aan dat bestand zijn toegevoegd maar vooral vanwege de poëtische, spirituele en liturgische kwaliteit van de teksten. En, ontegenzeggelijk, eveneens vanwege de muziek, de toonzettingen⁷ van de gedichten.

Voor sommige mensen zal er zeker sprake zijn van het spanningsveld van 'de tekstuele en muzikale inbreng van de stem van vrouwen in de liturgie', waarvoor het Nieuw LiedFonds zich van meet af aan heeft ingezet. De hier en daar bestaande angst dat dit zou leiden tot 'vrouwenliederen' blijkt ongegrond. De bundel laat zien dat vrouwen prachtige religieuze en spirituele teksten en muziek schrijven. En dat die teksten en composities zonder enig voorbehoud of terughouding door mannen en vrouwen gezongen kunnen worden. Het liefst met steun van een vierstemmig, gemengd (!) koor om de schoonheid en de spanningsvolle gelaagdheid van de liederen tot hun recht te laten komen. Van enige polemiek tussen mannen en vrouwen is dan ook geen sprake⁸.

De liedteksten

De liedteksten van de 24 vrouwen die ze schreven, zijn gepassioneerde, bewogen teksten. Geen zweem van belegen dogmatiek of zoetige vroomheid⁹. Integendeel. De meeste, zo niet alle teksten getuigen direct of indirect van de Bijbelse, profetische hartstocht voor een wereld waarin vrede en gerechtigheid heersen. Zij ademen de urgentie, het vuur, de passie en hunkering naar de aangezegde toekomst: een nieuwe hemel en een nieuwe aarde. De liederen ontvouwen de tweede, hoopvolle adventtijd waarin uitgezien en op weg gegaan wordt naar de Zoon van God, die belofde nog een

⁵ Wilna Wierenga, *als daar muziek voor is*, Nieuw LiedFonds|Boekencentrum Amsterdam/Zoetermeer 2013, p. 141 e.v. Een kritische noot zit in het af en toe 'stellige en stellende' van de toelichtingen. En een enkele keer ontbreekt de context van de tekst. Voorbeeld is 'Uw lichtend spoor'. Omdat deze tekst op twee manieren is gepubliceerd zijn er meerdere interpretaties mogelijk. Als je weet dat deze tekst (ook) een couplet is van een langer gedicht, begrijp je de toelichting. Maar met alleen dit couplet voor je kun je evengoed denken aan bijvoorbeeld de reis van de Drie Koningen als aan Pasen, aan het hebben overwonnen van de dood, aan opnieuw geboren worden (Joh. 3:3; 1 Petrus 1:23).

⁶ Van alle liederen zijn partituren en cd's te bestellen bij nieuwliedfonds@beukema.demon.nl.

⁷ Voor wat volgt is het aardig te weten dat van de 90 composities er 47 door vrouwen en 43 door mannen geschreven zijn.

⁸ Een mogelijk vooroordeel of angst hieromtrent zou er de reden van kunnen zijn dat het Nieuw LiedFonds (b)lijkt te worden genegeerd door de gevestigde, officiële liturgische organen. Zo is er bijvoorbeeld in het Liedboek 2013 van de PKN niet één lied van het Nieuw LiedFonds opgenomen.

⁹ Vgl. Kees Kok, 'Een zielloos liedboek', in: *Maandbrief Leerhuis en Liturgie*, Amsterdam 2013. Kees Kok laat onder meer zien dat en hoe het PKN-Liedboek 2013 feitelijk chaos creëert in theologisch en liturgisch-muzikaal opzicht. Het gehanteerde theologisch en liturgisch criterium is: 'alles is goed, alles kan.'

keer naar ons toe te komen. Ze nodigen uit tot meditatie en bezinning, bijna steeds wekken ze het verlangen naar die komende, in de Apocalyps beschreven, hemel op aarde, het koninkrijk van God: het einde van de economische en militaire koninkrijken en wereldmachten. De teksten raken diepere lagen die onder en achter de empirisch waarneembare wereld verscholen liggen. Ze nemen je van de empirie, van de buitenkant mee naar binnen. Of ze doen je het oppervlak(kige) van alle dag overstijgen¹⁰. Ze nodigen en dagen je uit, sterker, ze verleiden je te gaan naar waar de tekst je brengt. De liedteksten hebben 'De Bijbel als resonantieruimte waarbinnen woorden en zinnen niet alleen in verband staan met de onmiddellijke context, maar ook verwijzen naar verschillende andere tekstplaatsen.'¹¹ Om het bij één pregnant voorbeeld te laten: 'o sla de rots opdat ik ween.'¹²

Inmiddels blijkt de bundel voor veel mensen een soort brevier¹³ geworden. Door de teksten geraakt, voelen en weten zij zich ermee verbonden en zijn ervan gaan houden. De toelichtingen ontsluiten de lagen die in de teksten aanwezig zijn.¹⁴ En met die ontsluiting blijken de toelichtingen terzelfder tijd het verlangen te baren om de liederen te horen.

De composities

De toonzetting van de liederen is van een benijdenswaardig hoge kwaliteit. Een aantal composities overvallen je, zijn verrassend mooi¹⁵. Ze zijn niet slechts een 'voertuig' voor de gedichten, maar herscheppen deze werkelijk tot nieuwe liedteksten, nieuwe gedichten. De composities zijn veelal zó geschreven dat zij de teksten in staat stellen hun werk te doen: de betekenislagen ervan 'hoorbaar', misschien beter 'ervaarbaar' maken. Soms met het gevolg dat je niet meer precies weet, niet meer verstaat wat je zingt. Het paradoxale van het zingen van ook deze liedteksten is dat ze in het zingen spiritueel worden zó, dat ze niet meer 'begrepen' hoeven worden: tekst is klank geworden. Met veel muziek kun je je zó identificeren, daar zó in mee- en opgaan, dat de grens tussen je zelf, je lijf en de klankgeworden tekst vervaagt, verdwijnt: jij wordt zelf klank en tekst.

Wanneer je deze liederen zingt, volg je 'vanzelf' de beweging van de muziek. Het gaat niet anders, je moet wel. Het lied richt zich vanuit zijn 'binnenkant' tot jou met een haast dwingend zintuiglijk-affectief appel. Maar tegelijkertijd is het jouw zingen van het lied dat deze gerichtheid, dit appel wekt. Als je je niet laat meenemen en volhardt in het kijken naar vorm, inhoud en rationaliteit van de woorden die geschreven staan, blijft de tekst, het gedicht buiten je, tegenover je. Blijft het een object, dat een bepaalde extensiviteit¹⁶ heeft. Maar laat je je mee nemen dan ga je en kom je waar de muziek je brengt.

Dan neemt het gedicht je mee naar het diepten van je bestaan of het stuurt je naar, zet je op het spoor van een ander bestaan of het bestaan van de Ander.

¹⁰ Zie onder andere Wolfgang Bossinger, a.w. p. 219 e.v.

¹¹ Alex Stock, *Ik sta voor U – De poëtische theologie van Huub Oosterhuis*, Kok Utrecht 2013, p. 17.

¹² *Steen*, tekst M. Vasalis, muziek Mariëtte Harinck, Nieuw Liedfonds Amsterdam 2003.

¹³ Een brevier of breviarium (brevis: kort) is het boek dat de (getijden)gebeden bevat die een geestelijke van de Rooms-katholieke kerk dagelijks moet bidden.

¹⁴ De gelaagdheid van de teksten lijkt een karakteristiek van de liederen van het Nieuw LiedFonds.

¹⁵ Om ook hier één voorbeeld te noemen: 'Dat heel mag worden mijn huis', in: *als daar muziek voor is*. Lied 79, p. 126, waarvan de tekst is geschreven door Anneke Meiners, de muziek door Felicity Goodwin. De compositie, en met name de zetting, is buitengewoon fraai.

¹⁶ Extensiviteit: is, ruwweg samengevat, de materialiteit (omvang en vorm) van de tekst.

Liturgie en de liederen

Als je de liedteksten hoort en zingt, de beweging van de muziek volgt en op die manier lijfelijk voltrekt, ga je ook 'vanzelf' bewegen, dansen. Je zou kunnen zeggen: 'als daar muziek voor is, wil ik het horen en ga ik dansen...'. In het zingen, het horen, het volgen, kortom in het voltrekken van de liedteksten in de rituele context van de liturgie, komen tekst en muziek tot hun bestemming: zij inspireren tot en representeren de apocalyptische toekomst van 'een nieuwe hemel en een nieuwe aarde'.¹⁷ Zij roepen dat verlangen op en doen je hunkeren naar het verwerkelijken daarvan.

De liedteksten van *als daar muziek voor is*, maken niet alleen nieuwe vormen van liturgisch vieren mogelijk, maar nodigen daartoe uitdrukkelijk uit. De gedichten zoals die in deze bundel opgenomen zijn, scheppen in het voltrekken ervan een nieuwe liturgische werkelijkheid. De spiritualiteit van deze gedichten en muziek is hartverwarmend en appelleert nauw merkbaar aan ons bestaan als een lijfelijk bestaan.¹⁸ Daarmee worden onvermoede horizonten zichtbaar, worden nog onbekende, nieuwe spiritueel liturgische vergezichten en oriëntaties aangereikt, 'onthuld'. Van belang is je te realiseren dat teksten uit de Schriften, het Woord van God, door ze te zingen, in het zingen 'mens worden'.

Tegelijk voltrekt zich in het zingen van de liederen een transcendentie van dat lijfelijk bestaan en realiseert een ontvankelijkheid voor een verborgen werkelijkheid die wordt opgeroepen. De klassieke symbolen en symbolische handelingen die de liturgie kenmerken, worden door het voltrekken van de teksten verrassend en verwarrend anders.¹⁹ En omgekeerd roepen de teksten en de muziek krachtig om ook andere symbolen en symbolische handelingen. Om een ritualiteit, die verder gaat dan de voorgegeven, bestaande liturgische rituele praxis van beproefde symbolen en symbolische handelingen. Een vernieuwde en vernieuwende ritualiteit van symbolen en symbolische handelingen die samen met gezongen teksten ongekende, onzichtbare lagen van een visionaire werkelijkheid kunnen doen oplichten en toegankelijk maken. Een aanzet daartoe wordt in de bundel gegeven.²⁰ Het voert in dit kader te ver om de liederen te bespreken en de betekenis c.q. mogelijkheden ervan voor de liturgische praktijk concreter aan te reiken.

Gelijkoorspronkelijk blijkt een liturgische viering met deze liederen, op deze plaats en deze tijd, hier en nu, al een beetje 'hemel op aarde'. Soms, heel even. Muziek is immers altijd alleen maar hier en nu – anders is ze (er) niet – en wekt de lijfelijk-zintuiglijke waarneming, beleving en emotionele betrokkenheid van de aanwezigen en brengt hen in beweging. In een liturgische viering gaat het immers ook om een veranderingsproces, een transformatieproces. Het gaat daarbij om een ten minste tweevoudige 'rite de passage': een aantal 'losse' individuen wordt een vierende gemeenschap en deze gemeenschap krijgt een zending, wordt, onder meer door de context en aard van het vieren, een diaconale gemeenschap. Uiteindelijk gaat het om de (her)schepping van de groep individuen tot een gemeenschap die tot een zodanig collectief subject gekwalificeerd wordt dat zij de overgang van

¹⁷ Veel teksten, gedichten in deze bundel hebben een analoge theologische en liturgische oriëntatie als die van Huub Oosterhuis. Zie: Stichting Leerhuis en Liturgie, *Verzameld Liedboek*, Kok Kampen/Halewijn Antwerpen 2004; en: Huub Oosterhuis, *150 psalmen vrij*, Ten Have Antwerpen 2013.

¹⁸ Een liturgie die in eerste en laatste instantie schriftuurlijk is, leidt 'vanzelfsprekend' en onvermijdelijk tot de (bijna) ontkenning van ons bestaan als een lijfelijk bestaan. God heeft zich echter niet alleen in zijn Woord geopenbaard. Het is verhelderend je te realiseren dat het Woord vlees, mens geworden is. Dat was nog eens een 'openbaring'. Het woord 'lijf' verdient overigens verreweg de voorkeur boven 'lichaam' dat, afkomstig van 'lijc', het dode vlees, het dode lijf, dus 'lijk' betekent.

¹⁹ Om een paar symbolen, beelden te noemen uit de liederen die verfrissend nieuw, anders zijn: koude adem; zwanen; vlinder van goud, gouden fluistering, wijn in ons bloed; een roedel herten ...

²⁰ Wilna Wierenga, *als daar muziek voor is*, Nieuw Liedfonds | Boekencentrum Amsterdam/Zoetermeer 2013, p. 141 e.v.

Woord naar diaconaal handelen kan voltrekken²¹. Als je deel hebt aan een liturgische viering, ga je dan ook, als het, maar vooral als jij een beetje wilt, anders de kerk uit dan je er in ging. Dat proces van regeneratie vindt in de liturgie eerst en vooral plaats door het voltrekken van teksten. En de teksten die in een viering aan de orde zijn worden het gemakkelijkst en effectiefst voltrokken door en in het zingen ervan. Dan ‘beademen’, ‘overschaduwen’ en ‘dragen’ ze je.

Het klinkt ongetwijfeld paradoxaal, maar de composities doen de liedteksten recht door er ‘doorheen te gaan’, ze ‘over te nemen’, te ‘begeesteren’, te ‘bezetten’. Zo brengt de muziek de gedichten tot leven en geeft de woorden een andere dimensie, tilt ze op, plaatst ze in een onvermoede werkelijkheid. Daarmee maakt de muziek de teksten in zekere zin onverstaanbaar en onbegrijpelijk²², en roept ze een onverwacht, nieuw verlangen en oriëntatie op. Je wordt weggehaald uit het bekende: je wordt als het ware ontdaan, ‘bevrijd’ van het gewone, alledaagse bestaan. Deze muziek voltrekt de liedteksten op een manier die een werkelijkheid present stelt die vóór en boven de tekst of het begrijpen ervan uitgaat²³. Als was het een droom²⁴. En dat gebeurt herhaaldelijk bij het zingen van liederen uit dit liedboek voor de liturgie. Het zingen van de teksten brengt ze in beweging, door ze te zingen komen ze ‘op adem’, worden ze ‘opgetild’ tot grote hoogte en ‘tonen’ je onverwachts een miraculeus perspectief. De teksten in *als daar muziek voor is* zijn zo werkelijk liturgische liedteksten bij uitstek.

Het ‘uitvoeren’ van deze liederen vraagt om de ondersteuning van een goed koor of cantorij, gekwalificeerde begeleiders en een gemeente die kan zingen. De meeste liederen zijn voor een gemiddelde gemeente zonder meer haalbaar. Een aantal liederen zullen met enige vooroefening²⁵ eveneens zonder moeite gezongen worden. Dat geldt niet voor alle liederen. Maar ook voor de paar liederen, die in eerste instantie wat moeilijker zijn, is het leren ervan meer dan de moeite waard.

Samenvatting

Koop dit liedboek. Zing alle liederen die erin staan, ‘...prent ze in je hart, berg ze in het binnenst van je ziel, leer ze aan je kinderen. Herhaal ze, thuis en onderweg, waar je ook bent...’²⁶ Ze zijn ‘Uw lichtend spoor’.²⁷ De liturgie, de liturgische vieringen en het geloofsklimaat van je parochie of gemeente zullen een metamorfose ondergaan.

Zeist

wim krist, liturgiemusicus

²¹ ‘Liturgie: Wat is haar wezen? Wat zijn haar doelen? VEEL VORMIG VIEREN, Cahier 18, 1993 pag. 71 e.v.

²² Zie Willem Marie Speelman, ‘Woorden kunnen worden verstaan, muziek moet worden gevolgd, in: *Elke muziek heeft haar hemel*, Damon Budel 2009, p. 177.

²³ Marjoleine de Vos, Woord vooraf, in: *als daar muziek voor is*, Nieuw LiedFonds/Boekencentrum Amsterdam/Zoetermeer 2013, p.6.

²⁴ Vergelijk Psalm 126 ‘Als God ons thuis brengt uit onze ballingschap, dat zal een droom zijn.’, tekst Vijftig Psalmen, muziek Bernard Huijbers, GvL 126-I, Gooi en Sticht Baarn 1996.

²⁵ Een nieuw liturgisch lied leren is zo iets als het updaten van je geloof.

²⁶ ‘Deze woorden’, in: *Verzameld Liedboek – Liturgische gezangen* op teksten van Huub Oosterhuis, Kok/Halewijn, Kampen 2004, p. 516.

²⁷ ‘Uw lichtend spoor’, in: *als daar muziek voor is*, lied 8, p. 30.

als daar muziek voor is – 90 liederen van het Nieuw LiedFonds verscheen in een samenwerking van Boekencentrum en Nieuw LiedFonds en is verkrijgbaar in elke boekhandel, via www.nieuwliedfonds.nl en via www.bolcom.nl

€ 24,50 (excl. verzendkosten).

ISBN 978 90 239 2745 7

